

Research Article

Analysis of the Consequences and Effects of Neglect from the Perspective of the Qur'an and Nahj al-Balagha, Focused on the Requirements of Contemporary Life

Zahra Godini¹, Seyed Hamid Hosseini^{2*}, Fateme Shariati³

Abstract

The personality traits, social structure and lifestyle of the Israelites have caused the life story of the Israelites to be one of the most frequent stories in the Holy Quran. It seems that God has seen the Jewish people as a religious nation as a suitable model for the social education of Muslims and the building of the Islamic nation due to the various characteristics in the behavior and life of the Jewish people. Features such as "materialism and empiricism, belief in racial superiority over others, worldliness, unfair relationships with prophets, Jews lining up before the appearance of the last Prophet (PBUH)..." are among these characteristics. Considering the characteristics of Bani Israel, they can be considered as one of the most serious threats to the Islamic nation. The secret of repeating the story of the Children of Israel in the Holy Quran is that the Islamic community during the lifetime of the Prophet (PBUH) and after, should learn from the misfortune of the Jews and be freed from the prison of untruth and breach of promise so that they do not fall into sedition and divine punishment. The research method is descriptive-analytical based on library sources and interpretive and historical sources.

Keywords: Holy Quran, Neglect, Contemporary Life, Economic Sanctions, Nahj al-Balagha

---

1. PhD student, Department of Quran and Hadith Sciences, Hamadan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran

2. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran

3. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Toisarkan Branch, Islamic Azad University, Toisarkan, Iran

Correspondence Author: Seyed Hamid Hosseini

Email: hoseinihamid2@gmail.com

DOI: [10.30495/QSF.2022.1926469.2475](https://doi.org/10.30495/QSF.2022.1926469.2475)

Receive Date: 22.03.2021

Accept Date: 12.05.2021

تحلیل پیامدها و آثار غفلت از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه معطوف به مقتضیات زندگی معاصر

زهرا گودینی^۱، سیدحمید حسینی^{۲*}، فاطمه شرعیانی^۳

چکیده

یکی از مسائلی که همواره باید مدّ نظر آدمی باشد، پدیده‌ی غفلت است. این پدیده مصادیق مختلفی دارد و آدمی در هر موقعیتی که باشد، ممکن است در معرض غفلت قرار بگیرد و بسیاری از امور از دایره آگاهی وی خارج گردد. در پژوهش حاضر که با رهیافت توصیفی - تحلیلی و استناد به منابع کتابخانه‌ای صورت گرفته، تلاش شده است تا عواقب مختلف پدیده‌ی غفلت از دیدگاه قرآن کریم و نهج البلاغه با تکیه بر حوادث و مقتضیات زندگی معاصر شناسایی و تحلیل گردد. با بررسی واژه غفلت می‌توان گفت غفلت دارای چند مشخصه است این مشخصه‌ها تشکیل دهنده انواع بی‌خبری و غفلت می‌شوند. غفلت از امور حاضر که در دید آدمی است در نهایت از خلال پژوهش پیش رو چنین استنتاج شد که پیامدهای پدیده غفلت در دنیای معاصر عبارتند از: (۱) غفلت و تحریم اقتصادی، (۲) عبرت نگرفتن از حوادث کرونا، سیل و زلزله، (۳) خسارت و زایل کردن عمر، (۴) خودباختگی و وابستگی به ابرقدرت‌های جهان، (۵) قساوت، (۶) عدم توجه به آخرت، (۷) ضلالت، (۸) دنیاگرایی و (۹) مدگرایی و بی‌حجابی.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، ضلالت، مدگرایی، تحریم اقتصادی، نهج‌البلاغه

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

۲. استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

۳. استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد تویسرکان، دانشگاه آزاد اسلامی، تویسرکان، ایران

ایمیل: hoseinihamid2@gmail.com

نویسنده مسئول: سیدحمید حسینی

مقدمه و بیان مسئله

لفظ «غفلت» داری مفهوم بسیار پیچیده و گسترده‌ای است در لغت به معنای بی خبری، سهو، نادانی و سستی است. راغب اصفهانی غفلت را لغزشی می‌داند که به خاطر عدم هشیاری را انسان را فرامی‌گیرد. «رجل غفل» به مرد بی تجربه می‌گویند. «من اغفلنا عن ذکرنا» به کسی گفته می‌شود که قلبش از یاد خدا غافل شده است اما به عقیده آیت الله مکارم شیرازی هر گونه بی خبری از شرایط و مقتضیات زمانی و مکانی، واقعیت‌های فعلی و آتی و تمام اخبار گذشته و حال که برای بیداری آدمی آمده است را شامل می‌شود. بر اساس یک دیدگاه دیگر غفلت نوعی قصور معرفتی است که باعث بی توجهی و فراموشی خدا، فراموشی آخرت، فراموشی خویشتن خویش و ... می‌شود در کلام الهی و نهج البلاغه از این فراموشی‌ها به عنوان تهدید و خطر در حیات انسانی آدمی نام برده است. این مشغولیت‌ها و درگیری‌ها باعث خود فراموشی می‌شود.

با بررسی واژه غفلت می‌توان گفت غفلت دارای چند مشخصه است این مشخصه‌ها تشکیل دهنده انواع بی خبری و غفلت می‌شوند. غفلت از امور حاضر که در دید آدمی است، مشخصه‌ای که انسان دچار نوعی بی خبری می‌شود و البته نباید فراموش کرد که این بی خبری بعد از آگاهی است؛ به همین دلیل آن را بی خبری و غفلت ثانویه می‌نامند این بی خبری از ذهن و آگاهی‌های خویش است قرآن کریم، افعال و انفعالات طبیعی و مادی و پدیده‌های فردی و اجتماعی انسان را به خداوند منسوب می‌کند، و برای آشنا ساختن انسان‌ها است شایان ذکر است که این دو معنا از غفلت در قرآن به عام و خاص تعبیر شده است؛ غفلت عام شامل بی خبری کفار از حقایق و حیاتی است این افراد با این که از عظمت خدا آگاهند اما از حکمت خدا بی خبر هستند. این مسأله در آیات الهی به کفار بیان شده است، در حالی که مصداق انسان‌های امروزی نیز هست؛ چرا که چنان دنیا و مسائلی آن‌ها را به گونه‌ای مشغول ساخته است که از حقایق و حیاتی و هدف آفرینش خویش بی خبر شده‌اند. در نوع دوم غفلت؛ هر شخصی در زندگی با مسأله‌ای مشغول شده است که از زندگی خود بی خبر شده است. این بی خبری در افرادی دیده می‌شود که کمتر به تزکیه می‌پردازند. به طور کلی هر فرد به صورت طبیعی نیازهایی دارد که با پرداختن به آن، از مسائل اصلی خویش بی خبر می‌شود. اما نباید فراموش کرد که همه چیز به شرایط روحی و نفسانی آدمی بستگی دارد؛ از این رو با مدیریت صحیح می‌توان عوامل غفلت را برای دیگری، با مدیریت زمان و روان برای فردی دیگر تبدیل گردد به پله‌ای جهت ترقی و کمال.

پژوهش حاضر با رهیافت توصیفی - تحلیلی و استناد به منابع کتابخانه‌ای پیرامون مفهوم غفلت و نیز منابع مربوط به تفسیر قرآن کریم و مفاهیم نهج‌البلاغه به رشته تحریر درآمده است و پس از استخراج مصادیق غفلت با تکیه بر قرآن کریم و نهج‌البلاغه به دنبال پاسخ دادن به سوالات پژوهشی زیر است:

- (۱) بارزترین پیامدهای ناشی از غفلت در زندگی معاصر چیست؟
- (۲) ریشه‌های غفلت و بی‌خبری آدمی در چه مواردی خلاصه می‌شود؟

۳) مهم‌ترین راهکارهای پیشگیری از افتادن در ورطه غفلت چیست؟

پیشینه پژوهش

در مورد موضوع غفلت تا کنون پژوهش‌هایی صورت گرفته است که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود و تفاوت آن‌ها با پژوهش پیش رو تبیین می‌گردد:

۱- مقاله «ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس غفلت بر مبنای آیات قرآن کریم»، از «فرهاد خرماپی، مریم قره‌چاهی، فرزانه یزدانی و سروش زارع»، چاپ شده در مجله «روش‌ها و مدل‌های روانشناختی»، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۴ش. هدف این پژوهش ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی میان مقیاس غفلت بر مبنای آیات قرآن کریم بود. بدین منظور براساس مفاهیم ظاهری آیات قرآن کریم در مورد غفلت، عباراتی تدوین و در قالب مقیاس غفلت آورده شد. نتایج حاصل از این پژوهش وجود چهار عامل را در مقیاس غفلت مورد تایید قرار داد که با توجه به این عوامل، مؤلفه‌های غفلت عبارتند از (۱) غفلت از خداوند و آخرت، (۲) غفلت از دیگران، (۳) بی‌توجهی و روزمرگی و (۴) غفلت از خطرات.

۲- مقاله «غفلت از دیدگاه مولانا با تکیه بر آیات قرآن»، از «جلیل مشیدی و آمنه نیک‌نیا»، چاپ شده در سومین همایش متن پژوهی ادبی (نگاهی تازه به آثار مولانا)، سال ۱۳۹۶ش، نویسندگان این مقاله چنین استنتاج کردند که غفلت و هوشیاری از جمله مفاهیم اصلی در جهان بینی عرفانی است. مولانا از جمله عارفانی است که در اشعار و رسایل و مکتوباتش با بسامد بسیار بالا به جوانب متعدد غفلت و هوشیاری تاکید و اشاره نموده است؛ یکی از مهمترین نمودهای این موضوع، بیت معروف است این عالم ای جان غفلت است/ هوشیاری، این جهان را آفت است می‌باشد، که در این زمینه، قابلیت شرح و بازکاوی دارد. در جای جای مثنوی معنوی نمودهای دیگری از این مبحث مورد اشاره و استناد قرار گرفته است. همچنین غفلت و هوشیاری موضوع بسیاری از آیات قرآن کریم نیز هست و با توجه به اشراف و تسلط مثال زدنی مولانا با علوم قرآنی، طبیعی است که در اشعار وی، با تمثیل، تشبیه، تلمیح، کنایه، استعاره و تضمین بدین آیات کریمه پرداخته شده باشد.

۳- مقاله «بازشناسی مفهوم غفلت در قرآن کریم با تأکید بر تأثیر حرف جرّ در معنای فعل» از «سید حسین کریم‌پور و محسن نورائی»، چاپ شده در فصلنامه علمی تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء (س)، سال شانزدهم، شماره دوم، پیاپی چهل و دو، تابستان ۱۳۹۸ش. مهم‌ترین دستاورد این پژوهش آن است که توجه به منابع اولیه لغت، معنایی عام برای اصل ماده «غفل» است که در موضوع انسان و غیرانسان کاربرد دارد؛ این مفهوم عام عبارت است از «انتفای اثر به ظرفیت معنایی واژه غفلت، این امکان وجود دارد که بتوان از ترکیب ماده «غفل» با حروف جرّ، دو معنای مستقل تحت عنوان «غفلت غیراختیاری» و «غفلت اختیاری» انتزاع نمود.

با دقت در مقالات مذکور اینچنین برداشت می‌شود که نویسندگان آن‌ها در پژوهش‌های خود به مصادیق غفلت با توجه به مقوله مقتضیات زندگی معاصر توجه نداشتند و محوریت مقالات آن‌ها با محور و اساس کار پژوهش حاضر تفاوت دارد.

تعریف غفلت و تبیین مصادیق آن

غفلت یکی از علت‌های بنیادی انحراف بشریت از مسیر کمال است که با وجود این علت، انسان از مسیر قرب الهی دور می‌شود. توحید و معرفت به خدا عامل اصلی قرب الهی است. از سوی دیگر شیطان و نفس اماره باعث ایجاد غفلت می‌شود. کمال انسان در تقویت ارتباط با خداست. آدمی هر چه در این مسیر پیش برود مسیر تکاملی خود را می‌نوردد اما با غفلت از مسیر الهی منحرف گشته و راه ضلالت را سپری خواهد کرد. «فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا» (بقره: آیه ۱۰). مبتلا شدن به غفلت یکی از بیماری‌های دل است که باعث می‌شود انسان از مسیر هدایت باز ماند.

تمام تعالیمی که از سوی انبیاء برای امتها آورده شده است در وهله اول برای غفلت زدایی است و آیه شریه ذیل نیز گواهی بر این سخن می‌باشد: «یعلمون ظاهرا من الحیوه الدنيا و هم عن الاخره هم غافلون»: «آنها فقط ظاهری از زندگی دنیا را می‌دانند و از آخرت غافل هستند» (روم: آیه ۷). برای مبتلا نشدن به غفلت، رسیدن به بیداری است تفکر و تدبیر در آغاز این راه است و خداوند متعال در قرآن کریم بر آن تأکید ورزیده و فرموده است: «أفلا تتفكرون» (انعام: آیه ۵۰). انسان‌های بیدار، سازنده جامعه بیدارند؛ از این رو از ضروریات مقتضای هر زمان است. در جای دیگری نیز در تایید همین مطلب چنین می‌فرماید: «وکیف لا یوقظک خوف بیات نغمه و قد تورطت بمعاصیه مدارج سطوانه فتداو من داء الفتره فی قلبک بعزیمه و من کری الغفله فی ناظرک بیقظه و کن لله مطیعا و بذکره أنساء». «و چگونه ترس از فرود آمدن بلا، شب هنگام تو را بیدار نکرده با این که در درون معصیت و گناه غوطه وری و در زیر سلطه و قدرت خداوند قرار داری بیا این «بیماری دوری از خدا» را با داوری تصمیم و عزم راسخ مداوا کن و این خواب غفلتی که چشمت را فرا گرفته با بیداری برطرف ساز بیا مطیع خداوند شو و به یاد او انس گیر خوب تصور کن».

با بیداری و آگاهی می‌توان این مسیر هدایتی را به درستی پیمود. امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید: «من استوی یوماه فهو مغبون و من کان آخر یومیه خیرهما فهو مغبوط و من کان آخر یومیه شرهما فهو ملعون»: «کسی که دو روزش مثل هم باشد مغبون است و کسی که امروزش بهتر از روز قبلش باشد (آنچنان مقامی دارد که) که دیگران به حال او غبطه می‌خورند و کسی که امروزش از دیروزش بدتر باشد ملعون است» (مجلسی، ۱۳۱۵: ۱۷۳).

با تکیه بر آیات الهی، غافلان افرادی هستند که چشم و گوش و قلب دارند اما با آن‌ها نه تفکر می‌کنند و نه می‌شنوند و نه می‌بینند؛ از این رو از حقیقت خود را محروم می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۲۱) و در آیه شریفه زیر این امر تایید شده است:

«و لقد ذرانا لجهنم کثیرا من الجن و الانس لهم قلوب لا یفقهون بها و لهم اعین لا یبصرون بها و لهم اذان لا یسمعون بها اولئک کا لانهم بل هم اضل اولیک هم الغفلون»؛ «به یقین گروه بسیاری از جن و انس را با توجه به اعمالشان برای دوزخ آفریدیم آن‌ها دل‌ها و عقل‌هایی دارند که با آن اندیشه نمی‌کنند و نمی‌فهمند و چشمانی که با آن حقایق را نمی‌بینند و گوشه‌هایی که با آن سخن حق را نمی‌شنوند آن‌ها همچون چهار پایانند بلکه گمراه تر. اینان همان غافلانند» (اعراف / ۱۷۹). در جای دیگری از این سوره مبارکه نیز چنین می‌خوانیم:

«سأعرف عن آیتی الذین یتکبرون فی الارض بغير الحق و ان یروا کل ، ایه لا یؤمنوا بها و ان یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا و ان یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا ذلک بانهم کذبوا بآیتنا وکانوا عنها غفلین»؛ «به زودی کسانی را که در روی زمین به ناحق تکبر می‌ورزند، از ایمان به آیات خود منصرف می‌سازم آن‌ها چنان هستند که اگر هر آیه و نشانه‌ای را ببینند به آن ایمان نمی‌آورند اگر راه هدایت را ببینند آن را راه خود انتخاب نمی‌کنند و اگر راه گمراهی را ببینند آن را راه خود انتخاب می‌کنند همه اینها به خاطر آن است که آنان آیات ما را تکذیب کردند و از آن غافل بودند» (اعراف / ۱۴۶). در این زمینه امیر مومنان علی (ع) می‌فرماید: «الغفلة ضلالة»؛ «غفلت سبب گمراهی است» (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۴: ۳۹۱). «ویل لمن غلبت علیه الغفلة ففسی الرحله و لم یتستعد»؛ «وای بر کسی که غفلت بر او غلبه کند و در نتیجه کوچ کردن از دنیا را فراموش می‌کند و خود را برای آخرت آماده نمی‌سازد» (تمیمی آمدی، بی‌تا: ۳۳۶). امام علی (ع) یکی از دلایل پیشرفت دولت‌ها را در کمی غفلت می‌داند. (همان: ۳۳۷). آنچه در این مجال بیان گردید کلیاتی درباره‌ی غفلت و مصادیق آن با تکیه بر قرآن کریم و سخنان گهربار امام علی (ع) بود. در ادامه پس از بیان پیشینه تحقیق، به ذکر و بررسی مصادیق غفلت در زندگی معاصر با تکیه بر قرآن کریم و نهج‌البلاغه پرداخته می‌شود.

بیامدهای غفلت از منظر قرآن و نهج‌البلاغه

«غفلت» دارای مفهوم وسیع و گسترده‌ای است که هرگونه بی‌خبری از شرایط زمان و مکانی (که) انسان در آن زندگی می‌کند) و از واقعیت‌های فعلی و آینده و گذشته خویش و از صفات و اعمال خود و از پیام‌ها و آیات حق و همچنین هشدارهایی که حوادث تلخ و شیرین زندگی، به انسان‌ها می‌دهد را شامل می‌شود. قرآن کریم، افعال و انفعالات طبیعی و مادی و پدیده‌های فردی و اجتماعی انسان را به خداوند منسوب می‌کند، و برای آشنا ساختن انسان هاست (غفاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۸۰) عواملی را که باعث غفلت انسان از یاد خدا می‌شود به دسته اصلی عوامل ایجاد و عوامل زمینه ساز تقسیم کرد؛ زیرا برخی از عوامل خود به طور مستقیم موجب می‌شوند تا انسان گرفتار غفلت از خدا شود و برخی دیگر زمینه‌ها و بسترهایی را فراهم می‌آورد تا آدمی گرفتار غفلت شود. بی‌گمان اموری چون هواهای نفسانی

« وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تَطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرَهُ قُرْطًا»

و همیشه خویش را با کمال شکیبایی به محبت آنان که صبح و شام خدای خود را می‌خوانند و رضای او را می‌طلبند و ادا کن، و مبادا دیدگانت از آنان بگردد از آن رو که به زینتهای دنیا مایل باشی، و هرگز از آن که ما دل او را از یاد خود غافل کرده‌ایم و تابع هوای نفس خود شده و به تبهکاری پرداخته متابعت مکن) (کهف/ ۲۸)

سایه شوم غفلت و فراموشی در زندگی انسان آثار وحشتناکی بر جای می‌گذارد. غفلت و نا آگاهی می‌تواند تمام زحمات آدمی را در راه هدایت به هدر بدهد و وی را به کام نیستی ببرد. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

«و اصبر نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ و لا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا و لا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ و كانَ امْرُؤًا قَرْطًا»:

«با کسانی باش که پروردگار خود را صبح و عصر می‌خوانند، و تنها رضای او را می‌طلبند! و هرگز به خاطر زیورهای دنیا، چشمان خود را از آن‌ها بر مگیر! و از کسانی که قلبشان را از یاد خود غافل ساختم، اطاعت مکن! همان‌ها که از هوای نفس پیروی کردند و کارهایشان افراطی است» (کهف/ ۲۸) پس از بیان این مطالب، لازم است که در ادامه پیامدهای غفلت با توجه به مقتضیات معاصر بررسی و تحلیل گردد.

غفلت و تحریم اقتصادی

منظور از تحریم اقتصادی در این مجال همان وابستگی اقتصادی به نظام‌های مراکز قدرت و سرمایه می‌باشد که به عنوان یکی از پیامدهای غفلت در زیر بار تهدید تحریم اقتصادی شناخته می‌شود؛ به این صورت که افرادی که سرمایه‌های وجودی خود و جامعه خود را نشناخته، از منابع خویش دست شسته و به بهانه ترس یا عدم سواد در برابر کشورهای مستکبر، از خود ضعف نشان دهد. خود فراموشی از خویش در افراد و جوامع یکی از مسائل مهمی است که امکان تهدید یا ارباب از سوی دشمنان شود. در حالی که همین تهدیدها می‌تواند به فرصت تبدیل شود. پرواضح است که غفلت از نقشه‌های شوم دشمنان به خوبی موجبات دخالت آن‌ها در مسائل مختلف کشور را فراهم می‌کند که یکی از آن‌ها مسائل اقتصادی است و اگر جامعه‌ای غفلت بورزد، دیر یا زود در ورطه‌ی تحریم اقتصادی گرفتار خواهد شد.

انسان‌های غافل و بی‌خبر با استراتژی‌های غلط می‌توانند کشور خود را تحت سلطه دیگری ببرند؛ اما با هدایت مقام معظم رهبری در بیدار سازی ملت توانستند به بهترین شیوه از این تحریم‌ها گذر کنند و در مقابل، کشورهای تحریم کننده خود دچار چالش شوند. در وضعیت تحریم، کشورهای مصرف زده، بدون داشتن الگویی صحیح از آن، حیات مادی و معنوی انسان‌ها و جوامع دستخوش نابسامانی خواهند شد. به این صورت که جوامع در مصرف گرایی در سراسی بی سقوط قرار می‌گیرند و دچار انواع ناهنجاری‌ها خواهند شد. با تکیه بر قوانین اسلامی می‌توان از بیت المال با قانون گذاری در استفاده صحیح و در نظر گرفتن مقتضیات و شرایط زمانی و مکانی می‌توان بهترین برنامه‌ریزی را در منابع مالی

کرد، که به سود کشور اسلامی باشد و از هر تسلط دیگری بر مسلمانان جلوگیری کرد و به معنای واقعی عمل نفی سبیل ایجاد کرد.

دین مبین اسلام مکرر بر حفظ استقلال اقتصادی تأکید داشته و دارد و مسلمانان را از هرگونه وابستگی به ظالمین به شدت نهی کرده است که نمود این امر در آیه شریفه زیر قابل درک است:

«وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ»: «و بر ظالمان تکیه ننمایید، که موجب می شود آتش شما را فرا گیرد» (هود/ ۱۱۳).

برای مبارزه با استبداد و سلطه گری، مسلمانان با عبودیت خالصانه، به فکر پیشرفت و تعالی جوامع اسلامی هستند. این بیداری اسلامی تنها با پیشرفت به همراه تقوا، ایمان و حقانیت دانستن دین اسلام در جوامع استقلال یافته به وجود می آید همانطور که در قرآن کریم آمده است:

«وَلَا تَتَّبِعِ أَهْوَاءَ هُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ»: «از هوی و هوس های آنان پیروی نکن و از احکام الهی، روی مگردان» (مائده/ ۶۰) «الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ»: «این ها حقیقتی است از جانب پروردگار تو بنابراین، از تردید کنندگان مباش». یکی از زیرمجموعه های این مقوله همان بحث قناعت و لزوم برآورده کردن نیاز سال، دوری از اسراف و بهره مندی از مصرف درست، ... است که به خوبی می تواند در کنار ایده تولید به اقتصاد یک کشور کمک کند. در این زمینه نیز دین اسلام با ارائه اصول صحیح در اقتصاد اسلامی، انسان را به سوی اقتصادی تولیدی می کشاند. داشتن الگوی صحیح تولید و مصرف یکی از راهبردهای راهگشاست.

حضرت علی (ع) نیز در همین راستا می فرماید: «روش ما اعتدال است و سنت ما رشد است. بر تو باد رعایت اعتدال در فقر و غنا» (تمیمی آمدی، بی تا: ۳۵۳). در تحلیل این مطلب باید گفت کشورهایی همچون کشور ما به دلیل داشتن موقعیت بالای اقتصادی و استراتژیک در جهان جایگاه والایی دارد از سوی دیگر دین اسلام و انسانهای تربیت شده در این مکتب این تهدیدها به فرصت تبدیل شد و الحمد لله رب العالمین با آگاه سازی ملت این تهدیدها به فرصت تبدیل شد و در مسائل متعدد به تولید و صادرات محصولات خاص شد به صورتی که ابرقدرت ها خواهان ارتباط با کشور شدند. از مطالب مذکور در سطور پیشین اینگونه استنتاج می گردد که اقتصاد تولیدی و رعایت الگوی صحیح مصرف در جامعه، جامعه مصرفی را به جامعه تولیدی تبدیل کرد. شناخت منابع اولیه و بهره وری آن با ابزارهای تولیدی همان جامعه می توان در شکست تحریم کمک کرد و تحریم را از تهدید به فرصت تولید تبدیل کرد. و... طراحی نمود تا مصرف گرایی در آن جامعه کمتر و کم رنگ شود. در تربیت اسلامی با بالا بردن سطح آگاهی فرهنگی مؤمنان، بهره وری تولید را افزایش میدهد.

عبرت نگرفتن از حوادث (همچون کرونا، سیل، زلزله)

عبرت واژه ای است که در قلمرو تربیت، کاربرد گسترده ای دارد. همه ادیان الهی و مکاتب تربیتی، پیروان خود را به درس آموزی از سرگذشت پیشینیان و مقایسه موقعیت خود با آنان دعوت می کنند. اسلام نیز به طور گسترده مسلمانان را به سیر در آفاق و انفس، توأم با تفکر و اندیشه در سرگذشت دیگران فراخوانده است. شکی نیست که این فراخوانی به دلیل تأثیر چشمگیری است که بر عمل و

رفتار انسان داشته است. یکی دیگر از نشانه‌های غفلت و بی‌خبری در دنیای معاصر و شرایط کنونی، بی‌توجهی به هشدار دهنده‌ها و بیدار کننده‌هاست. در چند ساله اخیر همچون گذشتگان شاهد وقایعی همچون بیماری‌ها (کرونا،...) و وقایع طبیعی همچون سیل و زلزله هستیم که خیل عظیمی از عزیزان را به کام خود می‌کشد و مرگ را به آن‌ها هدیه می‌دهد.

این وقایع برای انسان‌های بیدار آثار زیادی خواهد داشت اما برای انسانهای غافل هیچ اثری ندارد چون نمی‌خواهد در مورد این وقایع تفکر کند. ضعف آدمی در هر یک از وقایع نمایان است. مسأله دیگری که وجود دارد مرگ است که نشانگر مسافر بودن انسان است. انسان‌های غافل بدون توجه به آخرت، خود را مالک همیشگی این جهان می‌دانند. در حالی که اثر ویروس نانو ذره می‌تواند مهر تأیید کننده‌ای بر این خصلت آدمی باشد. در این زمینه امام علی (ع) می‌فرماید: «خدایا گناहانی که پرده عصمت را می‌درد را بیامرز، گناهان نعمت‌ها را تغییر می‌دهند و دعای انسان را حبس می‌کند و باعث نزول بلاها می‌شوند» (قمی، ۱۳۴۴: ۱۳۰).

به طور کلی باید گفت که در مورد عبرت نگرفتن یک مشکل قابل تصور است و آن غفلت فراگیرنده و محروم بودن آدمی از داشتن قلبی خاضع و خاشع در برابر آیات الهی می‌باشد که هرچه این غفلت و سنگدلی بیشتر باشد، دایره تأثیر شیوه‌های عبرت‌آموزی محدودتر خواهد بود. حل این مشکل چندان آسان نیست و به زمان وسیعی نیازمند است.

خسارت و زایل کردن عمر

مهم‌ترین چیزی که در زندگی انسان از ارزش والایی برخوردار است وقت می‌باشد که در واقع شیرازه‌ی حیات ما را تشکیل می‌دهد. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «لا یعمر معمر منکم یوماً من عمره إلاً بهدم آخر من أجله»؛ به این معنی که هیچ عمر یافته‌ای از شما روزی از عمر خود را سپری نمی‌کند مگر آن که روزی از اجل خود را ویران می‌کند. با هر نفس کشیدن گاهی به آخر خط و پایان آن نزدیک‌تر می‌شویم و این سرمایه برای تک تک انسان‌ها روزی به نقطه‌ی صفر می‌رسد.

یکی از پیامدهای غفلت دچار خسارت شدن است خسارت در قرآن به معنای نابودی اصل انسانیت است (الطریحی، ۱۳۷۵: ۴۰۷). عمر گرانقدر انسان با گذر زمان می‌کاهد و هر چه سریعتر از خواب غفلت بیدار شود، زودتر مقصد سعادت را می‌پیماید. اما اگر زندگی و عمر خویش را در غفلت به سر برد در نهایت خجلت زده و غمگین خواهد شد. مولای متقیان این مسئله را گوشزد کرده است که افرادی که در خوشگذرانی، تمتع و ناز و نعمت به سر می‌برند از سر منزل مقصود بی‌خبر شده‌اند و دچار خسران خواهند شد. امام علی (ع) در نهج‌البلاغه چنین فرمودند که: «من حاسب نفسه ریح و من غفل عنها خسر»؛ «کسی که به حساب خودش برسد سود می‌برد و کسی که از خویش غفلت کند خسارت می‌بیند». ایشان در جای دیگری در همین زمینه فرموده‌اند: «اهل دنیا هرگز ساعتی را به بیکاری و بی‌ثمری نمی‌گذرانند، مگر آنکه همان ساعت بی‌ثمر، در روز قیامت حسرتی بر او خواهد شد.» در روزهای آخر زندگی، انسان بر فرصت از دست رفته جوانی حسرت می‌خورد و در آخرت نیز بر هدر دادن همه فرصت عمر در دنیا غصه می‌خورد. حال آنکه نه پیران جوان می‌شوند، نه مردگان به دنیا برمی‌گردند؛

زیرا آخرت، فرصت حساب است، نه زمان عمل». آری انسان با انتخاب‌هایی که دارد می‌تواند زندگی خویش را دچار خسارت کند.

به طور کلی باید گفت هر شخص باید از فرصت و عمری که در اختیار دارد کمال استفاده را ببرد. عمر خویش را برای اصلاح و جبران خویش مصروف دارد؛ همانطور که گفته شده: «لا تکن ممن ... یخشی الموت و لا یبادر الفوت»: «از افرادی نباش که ... از مرگ می‌ترسند ولی فرصت‌ها را از دست می‌دهند». غفلت انسان باعث می‌شود سرمایه واقعی خویش را از دست بدهند این خسارت قابل بازگشت نیست. با تعقل و تدبیر باید بهترین و اساسی‌ترین روش را برای نجات بخشی خویش انتخاب کرد. چرا که پشیمانی هیچ سودی نخواهد داشت.

ناگفته پیداست که پشیمانی هرگز سبب بازگشت عمر نمی‌گردد؛ از این رو در وقت خویش، بهترین-ها را در توشه زندگی جمع کنید تا بواسطه آن سرمایه‌ها دچار مرگ ابدی نشوید و در سرای دیگر جاودانه و متعالی به زندگی خود ادامه دهید. در قرآن کریم این پدیده اینگونه بیان شده است که: «رب ارجعون لعلی اعمل صالحا فیما ترکت»: «الهی مرا بازگردان تا عمل صالحی از آنچه که ترک کرده‌ام را انجام دهم. دیگر فایده ندارد و با پاسخ «کلا» هرگز چنین نیست، پاسخ داده می‌شوند. با توجه به آنچه بیان شد باید گفت یکی از پیامدهای غفلت از دست دادن زمان زندگی است چرا که خسارتی که قبل آن، آدمی را فرا می‌گیرد قابل جبران نیست.

خودباختگی و وابستگی به ابرقدرت‌های جهان

یکی از مهم‌ترین مسائلی که به مسلمانان و مستضعفان جهان اجازه هیچ گونه فعالیت برای خروج از قید و بند استعمارگران را نمی‌دهد و آنان را به حال رکود و عقب افتادگی نگاه می‌دارد، تبلیغات همه جانبه‌ای است که غرب زدگان و شرق زدگان یا به امر ابرقدرت‌ها یا کوتاه نظری خود در سراسر کشورهای اسلامی و استضعافی به راه انداخته‌اند و می‌اندازند و آن، این است که علم و تمدن و پیشرفت، مختص به دو جناح امپریالیسم و کمونیسم است و آنان به‌ویژه غربی‌ها و اخیراً آمریکایی‌ها نژاد برتر هستند و دیگران نژاد پست و ناقص هستند و ترقی آنان در اثر والا نژادی آنان است... پس کوشش برای پیشرفت بی فایده است و آزادگان یا باید وابسته به سرمایه‌داری غرب باشند و یا کمونیسم شرق؛ به بیان دیگر ما از خود هیچ نداریم و باید همه چیز را از ابرقدرت‌های غرب یا شرق بگیریم. علم را، تمدن را، قانون را و پیشرفت را ... و این باور در حالی است که بعضی دانشمندان و نویسندگان غیرمسلمان با شواهد زنده ثابت کرده‌اند که تمدن و علم از اسلام به اروپا رفته و مسلمانان در این امور پیش قدم بوده‌اند.

شایان ذکر است که خطرناکترین پیامد غفلت از یاد خدا، خودباختگی می‌باشد انسانی که از ساحت الهی خود را دور کرده است اغیار را به دوستی گرفته است و دچار شادی‌های کاذب شده است. در حقیقت تهی از خویشتن خویش گشته و مملو از غیر شده است. در نتیجه معنای زندگی خویش را از دست داده است؛ چرا که بیگانه را در خانه دل سکنا گزیدن، چیزی غیر از چپاول خویشتن را به همراه ندارد. در دین مبین اسلام انسان دارای هویتی عقلانی دارد که مونس و دوست خداست که تعالی اش

را در قرب الهی طراحی کرده‌اند. بواسطه روح خدایی که در ذات انسان وجود دارد جایگاهی ملکوتی خواهد داشت اگر در مسیر تربیت الهی قدم بردارد. امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید:

«إياكم والغفلة! فإنه من غفل ينفل على نفسه»:

«از غفلت بپرهیزید! چرا که هر کس دچار غفلت شود بر خویشتن، بی خبری روا داشته است.»

لازم به ذکر است پدیده ضد معرفتی به نام خودباختگی می‌تواند هم در حیطه فردی اتفاق بیفتد و هم در حیطه اجتماع. شخص و جامعه از خود بیگانه ساختار بیماری است که از خویشتن غافل است و در معرض توجه شیاطین هستند همان گونه انسان از خود بیگانه، سرمایه‌های وجودی خویش را از دست داده است جامعه از خود بیگانه نیز سرمایه‌های ملی اجتماع را از دست داده است. در جای دیگری چنین آمده است که «الغفلة فقد»: «غفلت، فقدان و از دست دادن است» (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۴: ۲۵۷).

قساوت

قساوت، یکی از مهمترین عواملی است که انسان‌ها را از شناخت خداوند و سیر به سوی او باز می‌دارد. از آن‌جا که یکی از وظایف انبیاء، آشنا کردن انسان‌ها با حقایق و گسترش عدالت در جامعه بوده، و لکن تمامی انبیاء الهی در راه نیل به اهداف خود، با مقاومت افراد قسی القلب رو به رو بوده‌اند؛ چرا که افراد قسی القلب، راه نفوذ حقایق و دروازه عطوفت را به روی خود بسته و با زیر پانهدان اصول انسانی، با سرسختی تمام در مقابل حق می‌ایستند (قرشی، ۱۳۷۷: ۱ / ۲۲۵).

یکی دیگر پیامدها و آثار غفلت سختی شدید دل است سخت‌ترین و بدترین حالت قلب که غافلان به دلیل لجاجت‌ها مداوم به آن دچار شده‌اند مانع گوش دادن و اندرزگیری می‌شود. این افراد غافل هیچ‌گونه ترسی از خدا در دل ندارند و دل آن‌ها عین سنگ سخت شده است. حتی در برخی آیات می‌فرماید که دل این افراد از سنگ هم سخت تر شده است. در سوره‌ی مبارکه‌ی بقره در این زمینه چنین آمده است که: «ثم قست قلوبكم من بعد ذلك فهي كالحجارة أو أشده قسوه»: «پس، دل‌های شما بعد از این واقعه سخت گردید، همانند سنگ یا سخت تر از آن» (بقره/ ۷۴).

در برخی از آیات نیز لجاجت غافلان در برابر انبیا الهی عامل این سختی و قساوت قلب آن‌ها شده است از سوی دیگر عهد شکنی‌های مکرر نیز در این امر بی تأثیر نبوده است. رویگردانی از یاد خدا و ترک طاعات و عبادات و از سوی دیگر تناول از طعام حرام و زیاده خواهی افراد را دچار این مساله کرده است (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۴ش: ۱۰). فرد غافل به دنبال غفلت دچار خودباختگی، بزهکاری و گناه به قساوت قلب می‌رسد؛ از این رو بین قساوت و غفلت ارتباط وجود دارد. مولا علی (ع) می‌فرماید: «من غلبت عليه الغفلة مات قلبه»: «غفلت بر قلب هر کس غالب شود دلش می‌میرد» (همان: ۷). همچنین امام باقر (ع) می‌فرماید: «ایاکم و الغفلة! ففیهما تکون قساوه القلب»: «از غفلت بپرهیز؛ زیرا قساوت قلب در آن ایجاد می‌شود» (مجلسی، ۱۳۱۵: ۱۶۴).

با توجه به مطالب مذکور در این زمینه می‌توان نتیجه گرفت بین قساوت قلب و بی‌خبری ارتباط وجود دارد و شخص غافل دچار قساوت قلبی می‌شود. شخص غافل به علت همین غفلت، پرده عبودیت خویش را می‌درد و بی‌ادب می‌شود.

عدم توجه به آخرت

در آیات الهی از بی‌توجهی به روز باز پسین یاد شده است که افراد غافل در آن روز دچار حسرت هستند بی‌توجهی به آخرت یکی از پیامدهای غفلت است. غافلان یقین‌شان به احساسشان است و چون تنها ظاهر دنیا را می‌پذیرند از وجود آخرت چشم می‌پوشند. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «یعملون ظاهراً انت الحیاء الدنیا و هم عن الآخره هم غافلون»:

کسانی که دچار فراموشی خدا و روز قیامت در دنیا شده‌اند در روز به عذابی سخت وعده داده شده‌اند» (فرقان: آیه ۱۸).

از امام محمد باقر (ع) نقل شده است که فرموده‌اند:

«إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَمِيطَمَتُونَ إِلَى الدُّنْيَا بِقَاتِلِهِمْ فِيهَا وَ لَمِأْمِنُوا قُدُومَهُمُ الْآخِرَةَ . يَا جَابِرُ! الْآخِرَةُ دَارُ قَرَارٍ وَ الدُّنْيَا دَارُ فَنَاءٍ وَ زَوَالٍ وَ لَكِنَّ أَهْلَ الدُّنْيَا أَهْلُ غَفْلَةٍ وَ كَانُوا الْمُؤْمِنِينَ هُمُ الْفُقَهَاءُ وَ الْإِيمَانُ أَهْلُ فِكْرَةٍ وَ عِبْرَةٍ لِمِصْمُومِهِمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى مَا سَمِعُوا بِأَدَانِهِمْ وَ لَمِيعْمِهِمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ مَا رَأَوْا مِنَ الزَّيْنَةِ بِأَعْيُنِهِمْ فَفَازُوا بِثَوَابِ الْآخِرَةِ كَمَا فَازُوا بِذَلِكَ الْعِلْمِ».

«همانا مؤمنین بماندن در دنیا اطمینان نکردند، و از رسیدن بآخرت ایمن نگشتند. ای جابر! آخرت خانه ثباتست و دنیا خانه نابودی و زوال، ولی اهل دنیا غافلند و گویا مؤمنانند که فقیه و اهل تفکر و عبرت هستند: آنچه با گوشهای خود بشنوند، ایشان را از یاد خدای- جل اسمه- کر نکند و هر زینتی که چشمشان بیند از یاد خدا کورشان ندارد، پس بثواب آخرت رسیدند، چنان که باین دانش رسیدند». در روز قیامت که از آن به یوم الحسره نام می‌برند بر این مساله گواه است که غافلان در آن روز از خواب غفلت خویش بیدار می‌شوند و تمامی اعمال خویش را نظاره می‌کنند نامه اعمالی که پر از تعدی به قوانین الهی است. از همه زجرآورتر آن که پرونده آدمی بسته شده است و توان بازگشت و تغییر آن را ندارد و آن را نتیجه غفلت آن‌ها می‌دانند که در آیه‌ی شریفه‌ی

« وَ أَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذَا قَضَى الْأَمْرَ وَ هُمْ فِي غَفْلَةٍ وَ هُمْ لَا يُؤْمِنُونَ » (مریم/ ۳۹).

نمود آن به چشم می‌خورد. فراموشی و بی‌خبری از روز قیامت بزرگترین و مهم‌ترین عواقب غفلت می‌تواند باشد. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید:

«الذین اتخذوا دینهم لهوا و لعبا و غرثم الحیاء الدنیا فالیوم نساھم کما نسوا لقایومهم هذا».

«همانا دین و آیین خود را سرگرمی قرار دادند و زندگی دنیا آنان را مفرور ساخت ما آن‌ها را فراموش می‌کنیم همان گونه آن‌ها لقای چنین روزی را فراموش کردند و آیات ما را انکار نمودند» (اعراف/ ۵۱).

فرد غفلت زده با توجه عمیق به دنیا و بهره‌گیری از آن به غفلت و فراموشی از دنیای آخرت می‌رسد این واقعه باعث می‌شود شخص حساب و کتاب روز قیامت را از یاد ببرد و گناه را برای خود

توجیه کند. تمام این غفلت‌ها از غفلت یاد خدا نشأت می‌گیرد. وقتی منشاء هستی در ذهن شخص غافل معنایی نداشته باشد گناهان به راحتی از این شخص بدون هیچ ناراحتی انجام می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت غفلت تمام ارکان سعادت آدمی را ویران و تمام برنامه هدایت الهی را نابود می‌کند، حتی باعث می‌شود روز قیامت هم فراموش شود.

ضلالت

اثر غفلت در زندگی انسان، در ضلالت قرار گرفتن است. غفلت و بی‌خبری به مثابه تاریکی و ظلمات است که بر زندگی انسان چنبره می‌زند. دروغ، غرور، تبعیت از هوس، نادانی، ارتکاب گناه... باعث می‌شود آدمی بیش از پیش در ضلالت غوطه ور گردد. این چنین شخصی مرده متحرکی بین زندگان است که طریق خطا می‌پیماید. اعراض از واقعیت وجودی خویش و روی آوردن به گناه و آلودگی‌های دیگر، راه سعادت را بر آدمی می‌بندد. «و هو فی مهله من الله یهوی مع الغافلین و یعدو مع المذنبین بلا سبیل قاصد و لا امام قائد منها حتی اذا کشف لهم عن جزاء معصیتهم و استخراجهم من جلابیب غفلتهم استقبلوا مدبرا و استدبروا مقبلا فلم ینتفعوا بما ادرکوا من طلبتهم و لا بما قضا من و طهرهم انی احذرکم و نفسی هذه المنزلة»: «و او در این چند روز که خداوند مهلتش داده با غافلان و بی‌خبران در راه هلاکت قدم می‌نهد و تمام روزها را با گنهکاران بسر می‌آورد بدون این که در طریقی گام نهد که او را بحق رساند و یا پیشوایی برگزیند که قائد و راهنمایش باشد تا به آن هنگام که خداوند کیفر گناهانشان را به آن‌ها نشان داد و آنان را از پشت پرده‌های غفلت بیرون آورد به استقبال آن چه پشت کرده شتافتند و از آن چه روی آورده روی گرداندند آن چه را طلب نمودند و به آن رسیدند نفعی نبردند و از اموری که به دست آوردند لذتی نچشیدند من شما و خویشتن را از چنین وضعی بر حذر می‌دارم». از مطالب فوق اینگونه برداشت می‌شود که از آثار و تبعات غفلت، ضلالت است. انسان گمراه، ضلالت خویش را از تبعیت هواهای نفسانی به ارمغان آورده است. در این مسیر که ابتدا با گردنکشی از فرامین الهی، می‌آغازد ثمره بجز غفلت و بی‌خبری نخواهد داشت (بحرانی، بی‌تا: ۲۳۹).

نتیجه‌گیری

غفلت یکی از مهم‌ترین عوامل حسرت در روز قیامت است؛ زیرا در آن روز که پرده‌ها کنار می‌رود، آدمی در می‌یابد که چه فرصت‌های بزرگ و بی‌مانندی را از دست داده است؛ چراکه زندگی دنیوی دیگر تکرار شدنی نیست و هرگز فرصتی دوباره به کسی داده نمی‌شود تا به دنیا بازگردد و از گوهرهای بسیار افتاده بر زمین گرد آورد و در روز قیامت به بهای بسیار بفروشد. تاثیر بسزای غفلت در زندگی دنیوی و اخروی انسان چنان است که آیات بسیاری از قرآن به این مهم اختصاص یافته است؛ زیرا سختی‌ها، گرفتاری‌ها و تنگی‌های زندگی دنیوی ریشه در غفلت آدمی دارد و خداوند از بشر می‌خواهد تا برای دست یابی به زندگی خوب در دنیا از غفلت‌رهایی یافته و یاد و ذکر او را در دل و جان داشته باشند. این مقاله در صدد بررسی پیامدهای غفلت از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه معطوف به مقتضیات زندگی معاصر است موارد یاد شده به صورت انتخابی از موارد فردی، خانوادگی، اجتماعی و ... انتخاب و بررسی شد از جمله: غفلت و تحریم اقتصادی، عبرت نگرفتن از حوادث کرونا، سیل،

زلزله، خسارت و زایل کردن عمر، خودباختگی و وابستگی به ابرقدرت‌های جهان، قساوت، عدم توجه به آخرت، ضلالت، دنیاگرایی، مدگرایی و بی‌حجابی و ... می‌باشد. ریشه آن‌ها در فراموشی خدا، فراموشی خود، عدم توجه به آخرت است. در قرآن کریم و نهج البلاغه انسان را به خویشتن خویش دعوت کرده است و انسان را از پیامدهای غفلت آگاه می‌سازد تا با رعایت آن راهنمایی‌های ارزنده و سعی در تربیت خویش با توکل به خدا و اعتماد به نفس می‌توان از این گذرگاه پر خطر به خوبی جان سالم به در برد.

کتابنامه

قرآن کریم

نهج البلاغه

- بحرانی، سید هاشم. **البرهان فی تفسیر القرآن**، تهران: موسسه الأعلی، بی‌تا.
- تمیمی آمدی، ابوالفتح. **عُرُرُ الْحِکْمِ وَ دُرُرُ الْکَلِمِ**، تهران: دار الکتب الإسلامیة، بی‌تا.
- دهخدا، علی اکبر. ۱۳۷۲ش. **لغت‌نامه**، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- الراغب الأصفهانی، حسین بن محمد. ۱۴۱۲ق. **المفردات فی غریب القرآن**، تحقیق: صفوان عدنان داودی، الطبعة الأولى، دمشق، دار العلم، بیروت: الدار الشّامیة.
- الطبرسی، فضل بن حسن. ۱۳۷۲ش. **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، تحقیق و تقدیم: محمد جواد بلاغی، الطبعة الثالثة، طهران: منشورات ناصر خسرو.
- طریحی، فخرالدین بن محمد. ۱۳۷۵ش. **مجمع البحرين**، تحقیق: احمد حسینی اشکوری، تهران: مکتبه المرتضویة.
- الطوسی، محمد بن حسن. **التبیان فی تفسیر القرآن**، تقدیم: شیخ آغا بزک الطهرانی، تحقیق: احمد قصیر عاملی، بیروت: دار إحياء التراث العربی، دون تاریخ.
- قرشی، سید علی اکبر. ۱۳۷۷ش. **تفسیر أحسن الحدیث**، تهران: بنیاد بعثت، چاپ سوم.
- قمی، شیخ عباس. ۱۳۴۴ش. **مفاتیح الجنان**، تحقیق: محمد هادی یوسفی غروی، تهران: انتشارات مجمع جهانی اهل بیت (ع).
- مجلسی، محمد باقر. ۱۳۱۵ش. **بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار**، تهران: دار الکتب الإسلامیة.
- محمدی ری شهری، محمد. ۱۳۸۴ش. **میزان الحکمة**، قم: دار الحدیث.
- مصباح، محمد تقی. ۱۳۷۹ش. **قرآن در آیین نهج البلاغه**، تهران: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- مکارم شیرازی، پیام قرآن. ۱۳۷۴ش. **روش تازه‌ای در تفسیر موضوعی قرآن**، انتشارات: مدرسه الامام امیرالمومنین (ع)، چاپ چهارم.

مقالات

تکفلی، مرضیه و حبیب الله آقابخش. «**تعیین نشانه‌های غفلت در کودکان شهر تهران (نشانه‌های جسمانی و رفتاری کودک)**». «فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی»، سال پانزدهم، شماره پنجاه و ششم، بی‌تا.

خرمایی، فرهاد و همکاران. ساخت و بررسی ویژگیهای روان‌سنجی مقیاس غفلت بر مبنای آیات قرآن کریم. مجله روش‌ها و مدل‌های روانشناختی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۴ ش.

کریم‌پور، سید حسین، و محسن نورائی. بازشناسی مفهوم غفلت در قرآن کریم با تأکید بر تأثیر حرف جرّ در معنای فعل، فصلنامه علمی تحقیقات علوم قرآن و حدیث دانشگاه الزهراء (س)، سال شانزدهم، شماره دوم، پیاپی چهل و دو، تابستان ۱۳۹۸ ش.

مشیدی، جلیل و آمنه نیک‌نیا. غفلت از دیدگاه مولانا با تکیه بر آیات قرآن، سومین همایش متن پژوهی ادبی (نگاهی تازه به آثار مولانا)، ۱۳۹۶ ش.

نوروزی، سارا و معصومه معارف‌وند، طراحی شاخص غفلت از کودکان در ایران، فصلنامه «مددکاری اجتماعی»، دوره سوم، شماره اول، پیاپی ۷، ۱۳۹۳ ش.

غفاری، محبوبه و حسینی سید حمید، شرعیاتی، فاطمه. ۱۳۹۹ ش. "نقش سنت الهی در زندگی انسان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه"، فصلنامه مطالعات قرآنی، سال یازدهم، شماره ۴۳، صص ۴۹۸-۴۷۹.

References

The Holy Quran

Nahj albalageh

Bahrani, Sayyid Hashim, **Al-Burhan Fi Tafsir Al-Quran**, Tehran: Al-A'lami Institute, Bita.

Tamimi Amadi, Abu al-Fatah, **Gharr al-Hakam wa Durr al-Kalam**, Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiyya, Bita.

Dehkhoda, Ali Akbar, **Dictionary**, under the supervision of Mohammad Moin and Jafar Shahidi, Tehran: University of Tehran Press, 1993.

Al-Ragheb Al-Isfahani, Hussein Ibn Muhammad, **Al-Mufradat Fi Gharib Al-Quran**

Al-Tabarsi, Fadl Ibn Hassan, **Al-Bayyan Complex in the Interpretation of the Qur'an, Research and Presentation: Mohammad Javad Balaghi, Third Edition**, Tehran, Nasser Khosrow Publications, 1993.

Tarihi, Fakhruddin bin Mohammad, **Bahrain Complex, Research: Ahmad Hosseini Eshkevari**, Tehran: Mortazavi Library, 1996.

Al-Tusi, Muhammad Ibn Hassan, **Al-Tibyan in the Interpretation of the Qur'an**, Presented by: Sheikh Agha Bozorg Al-Tehrani, **Research: Ahmad Qusair Ameli, Beirut**, House for the Revival of Arab Heritage, without history

Ghorashi, Seyyed Ali Akbar, **Tafsir Ahsan Al-Hadith**, Tehran, Ba'ath Foundation, third edition, 1998.

Qomi, Sheikh Abbas, Mafatih Al-Jannan, **Research: Mohammad Hadi Yousefi Gharavi**, Tehran: Publications of the World Assembly of Ahl al-Bayt (AS), 1344.

Majlisi, Mohammad Baqir, Bahar Al-Anwar Al-Jame'a Ludrr Akhbar **Al-Imam Al-Athar**, Tehran: Dar Al-Kitab Al-Islamiya, 1315.

Mohammadi Riyashahri, Mohammad, **Mizan Al-Hikma, Qom**: Dar Al-Hadith, 2005.

Mesbah, Mohammad Taqi, **The Quran in the Mirror of Nahjul Balagha**, Tehran: Imam Khomeini Educational and Research Institute, 2000.

Makarem Shirazi, **The Message of the Quran: A New Method in Thematic Interpretation of the Quran**, Imam Amir Al-Momenin School Publications, Fourth Edition: 1995. B - Articles:

- Takfali, Marzieh and Habibollah Aghabakhshi, "**Determining the signs of negligence in children in Tehran (physical and behavioral symptoms of children)**", "Social Welfare Research Quarterly", Year 15, Number 56, Bita.
- Khormaei, Farhad et al., "**Construction and study of psychometric properties of the Neglect Scale based on the verses of the Holy Quran**", Journal of Psychological Methods and Models, Year 6, Issue 21, Fall 2015.
- Karimpour, Seyyed Hossein, and Mohsen Nouraei, "**Recognizing the Concept of Neglect in the Holy Quran with Emphasis on the Effect of Preposition on the Meaning of Verbs**", Al-Zahra University Journal of Quranic Sciences and Hadith, Volume 16, Number 2, Forty And two, summer 1398.
- Moshidi, Jalil and Ameneh Nikonian, "**Neglect of Rumi's point of view based on Quranic verses**, the third conference on literary textual research (a new look at Rumi's works), 2017.
- Nowruzi, Sara and Masoumeh Maarefvand, "**Designing an Index of Child Neglect in Iran**", Quarterly Journal of "Social Work", Volume 3, Number 1, Series 7, 2014.

COPYRIGHTS

© 2022 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: گودینی زهره، حسینی سیدحمید، شرعیاتی فاطمه، تحلیل پیامدها و آثار غفلت از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه معطوف به مقتضیات زندگی معاصر، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۱۳، شماره ۵۱، پاییز ۱۴۰۱، صفحات ۱۵۴-۱۳۹.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی